

ІНТЕРЕС ЯК ОБОВ'ЯЗКОВА ОЗНАКА СУБ'ЄКТА ФІНАНСОВОГО ПРАВА

Ключові слова: суб'єкт права

У науці фінансового права вченими приділялась певна увага поняттю та змісту категорії інтересу. М. І. Боголепов, В. А. Солов'єв, Л. В. Ходський, В. В. Хошуляк [1; 2; 3; 4] досліджували дану проблему, але у ракурсі самостійної наукової дефініції, тобто понятті, що є по суті відокремленим від інших фінансово-правових явищ. Це є, безумовно, одним з вірних підходів. Але, хотілося б звернути увагу на те, що можливо його дослідження у рамках іншого питання - як обов'язкової ознаки, що притаманна суб'єкту фінансового права. Автор вважає, якщо замислитись щодо походження інтересу у правовій науці взагалі, то можливо вийти тільки на таке поняття як суб'єкт права. Адже інтерес не може існувати сам по собі, він завжди повинен бути прив'язаний до свого носія або представника. У ролі останнього може виступати тільки суб'єкт права. На положення, що інтерес взагалі виявляє суть суб'єкта права, у свій час у правовій науці звернув увагу Р. Ієрінг [5, с.25-68]. Він обґрунтував положення, згідно з яким інтерес розуміється як головна ознака, що характеризує суб'єкт права у цілому. Автор згоден з цією загальнотеоретичною позицією і тому виникає питання щодо дослідження специфіки поняття інтересу як обов'язкової ознаки саме суб'єкта фінансового права.

Враховуючи сказане вище, автор ставить за мету провести аналіз категорії інтересу як необхідної ознаки суб'єкта фінансового права, довести що ця якість є обов'язковою при характеристиці останнього та звернути увагу на особливості її прояву у фінансово-правовій науці.

Перш ніж зробити висновок, що поняття інтересу є обов'язковою ознакою, що характеризує суб'єкт фінансового права, виокремити його специфіку, необхідно звернутися до положень щодо цього питання у правовій науці взагалі та довести, що інтерес є категорією, що прив'язується до поняття суб'єкта права.

Суть суб'єкта права проявляється через категорію інтересу. Вона є обов'язковою у тому випадку коли постає необхідність дослідити питання, що покладено в основу правової діяльності особи. До такого висновку можна прийти, проаналізувавши теорію "інтересу", одним з основоположників якої був німецький вчений правознавець Р. Ієрінг. Він дотримувався позиції, що головним моментом для визнання деякого явища суб'єктом права є наявність у нього визначених інтересів та потреб – "суб'єкт права – це носій інтересу" [5, с.29]. Дане положення Р. Ієрінг та представники його школи обґрунтовували тим, що інтерес складає мету права і завданням права є забезпечення інтересів особи. Тому, суб'єкт права є носієм інтересу, а право, у свою чергу, повинно захищати його інтерес, щоб забезпечити надання суб'єкту визначеної користі або вигоди [5, с. 33]. Автор приєднується до цього висновку, тому що в основі діяльності суб'єкта права завжди лежить інтерес. Але інтерес в праві, правовідносинах виступає вже як необхідність. Саме інтерес примусив людей об'єднуватися у державну організацію тому, що тільки остання може забезпечити реалізацію його потреб у суспільстві, захистити його від свавілля. Інтереси та потреби людини, якщо при цьому він не буде визнаватися як суб'єкт права, абсолютно беззахисні. Їх неможливо не захистити, не здійснити. Саме інтерес сприяв тому, що людина зрозуміла необхідність врегулювання суспільних відносин нормами права, зрозуміла необхідність визнання себе у якості суб'єкта права. Тому, правий був Р. Ієрінг, що інтерес складає мету права і його

завданням є забезпечення та захист інтересів, щоб забезпечити суб'єкту виконання відповідної користі. Ця думка дослідника є для автора особливо важливою, тому що виходячи з неї можна зробити висновок, що право визначає інтерес особи самостійно, керуючись та спираючись на принципи користі та об'єктивної необхідності. А тому, інтерес, який визначається правом та особистий інтерес фізичної особи, можуть у дійсності як співпадати, так і не співпадати, а іноді і протирічати одне одному. Вважаємо, що інтерес, який визначається або встановлюється правом не повинен бути завжди корисним для фізичної особи у тому сенсі, що остання може мати свою особисту думку, розуміння свого інтересу. Наприклад, право захищає самий дорогий інтерес людини – життя, тілесну недоторканість. Але людина сама, за своєю волею може бажати закінчити своє фізичне існування. Можливо, що у повсякденному житті, у суспільних відносинах, інтерес асоціюється у людини з позитивними установками, які вона сама для себе визначає. Але у правовій сфері, у правовідносинах, як вже зазначалось вище, інтерес встановлюється правом, спираючись на принципи об'єктивної необхідності, користі та вигоди як для особи окремо, так і для всього суспільства. Знову наведемо приклад. Особистий інтерес (позиція) фізичної особи щодо сплати обов'язкового платежу (податку) може відрізнитися від інтересу, який встановлюється правом для цієї ж особи. Людина може не бажати його платити, а право примушує її це робити, адже в її інтересах все ж таки платити податки, тому що у кінцевому висновку податки сплачуються для реалізації потреб людини у суспільстві (потреб інших членів суспільства). Тому, фізична особа – суб'єкт права завжди має інтерес, виступає його носієм. Її особистий, індивідуальний інтерес не завжди співпадає з інтересом, встановленим правом, правопорядком. Інтерес виступає як необхідна ознака фізичної особи – суб'єкта права.

Р. Ієрінг визнавав інтерес тільки за фізичними особами та спростовував його за юридичними особами. Визнаючи інтерес як сутність суб'єктивного права, яке захищається об'єктивним правом, він вважав, що тільки фізична особа може мати таке право. Юридична особа не здатна мати суб'єктивне право, а тому вона взагалі не здатна мати інтереси та мету. Єдиними реальними суб'єктами права є живі люди, що входять до складу юридичної особи. У зв'язку з тим, що фізичні особи протягом визначеного часу можуть замінитися одне одним, юриспруденція та законодавець створили абстракцію, що називається юридичною особою. Юридична особа – це не більше ніж прийом юридичної техніки [5, с.52]. Стосовно цього положення теорії інтересу, автору важко з ним погодитися і хотілося б приєднатися у цій ситуації до позиції М. Д. Карлова [6, с. 37-69]. Він заперечував стосовно того, що юридичні особи не мають свої інтереси. У суспільстві людей об'єктивно виникають загальні інтереси та потреби багатьох людей, які вже не співпадають з інтересом окремої людини і можуть бути досягнуті тільки разом. Такі загальні інтереси і доводять існування юридичних осіб [3, с. 38]. Дана позиція вченого представляється вірною, тому що у дійсності інтереси окремої фізичної особи чітко можуть відрізнитися і відрізняються від загальних, колективних інтересів юридичної особи (наприклад, інтереси фізичної особи і держави). А само по собі, "безсуб'єктно" існування інтересу уявити неможливо, він повинен завжди кому-небудь належати, тобто мати свого реального носія. А оскільки фізична особа як носій індивідуального інтересу, не може виступати носієм загального або колективного інтересу, то виникає необхідність у визнанні існування такого реального суб'єкта права як юридична особа. У юридичної особи інтерес також присутній завжди, у протилежному випадку не виникла б необхідність у її створенні або виникненні. Таким чином, юридична особа завжди виступає носієм визначеного загального або колективного інтересу. Останній є обов'язковою ознакою юридичної особи - суб'єкта права.

Розглянувши питання щодо характеристики поняття інтересу як обов'язкової ознаки суб'єкта права, необхідно дослідити дану проблему стосовно суб'єкта фінансового права, виокремити відповідні особливості. Головною особливістю інтересу, що характеризує суб'єкта фінансового права виступає його публічна спрямованість, тобто такий інтерес завжди визначається правом, відображає загальні інтереси всього суспільства і диктується необхідністю об'єктивного розвитку. Як вірно зазначав К. Ю. Тот'єв [7, с.19-25], публічність передбачає здійснення різних видів діяльності для досягнення суспільних цілей. Публічність інтересу означає, що його суб'єктом (носієм) є суспільство як органічне ціле. Найбільшою мірою спільності володіють інтереси всього суспільства (суспільні інтереси). Вони відображають базові потреби людей і в багатьох випадках диктуються необхідністю соціального розвитку. Вважаємо, що якщо розмірковуювати у цьому ракурсі, в рамках фінансової сфери життєдіяльності суспільства, то стержневим моментом тут будуть виступати об'єктивні потреби суспільства щодо організованої та цілеспрямованої мобілізації (створенню), розподілу та використанню загальних (публічних) фінансових ресурсів, які можуть бути виражені у різній предметній формі (грошові кошти, інші матеріальні цінності), а також здійсненням контролю за даними процесами. Саме це положення є головним при обґрунтуванні необхідності існування публічного інтересу як ознаки суб'єкта фінансового права. Навряд чи щось інше у фінансовій сфері може мати настільки важливе значення, щоб об'єднати навколо себе все суспільство у єдине ціле та спрямувати його зусилля у єдине русло. Ядром цього об'єднання виступає публічний інтерес.

Інтерес як обов'язкова ознака, притаманний всім без виключення суб'єктам фінансового права, всі вони виступають його носіями. Але, на погляд автора, не має сенсу розглядати питання щодо змісту інтересу стосовно окремо взятої фізичної або юридичної особи – учасників фінансових правовідносин. Вище ми вже торкалася цієї проблеми на прикладі платника податків і дійшли висновку, що особистий інтерес особи може не співпадати зі змістом інтересу, який визначається правом, правопорядком. У фінансовій сфері це положення діє досить жорстко. Адже мова йде про публічні правовідносини у суспільстві, які регулюються імперативними методами та приписами, у яких свобода волевиявлення осіб практично зведена до нуля.

При дослідженні інтересу як ознаки суб'єкта фінансового права цікавим представляється наступне питання – наскільки співпадають інтереси таких колективних суб'єктів як суспільство та держава, чи можна їх розуміти як тотожні? Те, що і держава і суспільство як суб'єкти фінансового права, є носіями публічного інтересу, не викликає сумнівів. Він виступає їх обов'язковою ознакою, тому що, якби у держави або суспільства не було відповідного інтересу, відпала б необхідність в їх існуванні взагалі. І в першому, і в другому випадку інтерес є загальний, що відрізняється від інтересу індивідуальної особи. Але наскільки такі загальні інтереси - держави та суспільства співпадають одне з одним? Безумовно, що публічні інтереси держави та суспільства як суб'єктів фінансового права, зобов'язані складати єдине ціле. У протилежному випадку, як показує дійсність, все суспільство буде "обслуговувати" фінансові потреби олігархічної держави. Інтереси держави та суспільства щодо питань, пов'язаних зі створенням, розподілом та використанням фінансових ресурсів на своїй території, повинні співпадати і таким чином представляти єдиний інтерес. Але це положення не завжди дотримується у фінансовому праві, навіть коли мова йде про його законодавче оформлення. Так, наприклад, одним із принципів фінансової діяльності держави є принцип гласності, що фактично також розуміється як публічність (відкритість для публіки). Він виражається у процедурі доведення до відома суб'єктів, за допомогою різних засобів масової

інформації, електронних систем і т.п., змісту різних фінансово-правових актів по всім питанням, що торкаються фінансової діяльності держави, починаючи від проектів і закінчуючи звітами стосовно виконання цих актів. Це положення відноситься, перш за все, до Закону про Державний бюджет України на поточний календарний рік. Але, не завжди у даному Законі відображаються секретні таємні витрати держави, необхідність яких встановлена на рівні Бюджетного кодексу України. Іншими словами, виникає ситуація, коли у держави є свої таємні (секретні) фінансові інтереси, які вона б бажала сховати від суспільства. Ані спрямованість цих витрат, ані їх обсяг суспільство не має можливості знати. У такому разі виникає досить закономірне питання. Може держава отримувати грошові кошти, що розподіляються на такі цілі чи це не пов'язано взагалі з функціонуванням у суспільстві національного доходу? Навряд чи. А якщо це так – то і право на створення так званих секретних видатків у держави не повинно бути. В даній ситуації має місце розрив між інтересами суспільства та держави на стадіях розподілу та використання фінансових ресурсів і ні про який загальний суспільний інтерес мова тут не йде.

Наступною особливістю інтересу як ознаки суб'єкта фінансового права виступає його матеріальна або економічна спрямованість. За сферою дії інтереси взагалі поділяють на матеріальні (економічні), політичні та духовні. Інтерес учасників фінансових правовідносин завжди наповнений матеріальним (економічним) змістом, тому що всі їх дії здійснюються у відповідній суспільній сфері, що пов'язана з рухом публічних грошових коштів, а саме їх мобілізацією, розподілом та використанням. Предметом такого інтересу є публічні грошові фонди. Матеріальний інтерес суб'єктів фінансового права пов'язаний з виробництвом, розподілом та використанням матеріальних благ. Виходячи з цього, публічний інтерес учасників фінансових правовідносин можна охарактеризувати як матеріальний (економічний). Тільки мова у цьому випадку буде йти не про всі матеріальні блага, що концентруються у суспільстві, а тільки про їх частину, що є за своєю сутністю публічною.

За своєю спрямованістю інтереси суб'єктів можливо поділити на внутрішні та зовнішні. При цьому обидві названі групи одночасно відносяться до економічної, політичної та духовної сфери життя. Інтереси суб'єктів фінансового права можуть виступати як внутрішніми, так і зовнішніми. Це виражається як через внутрішнє, так і через зовнішнє регулювання публічними фінансами у суспільстві. До внутрішнього публічного інтересу особи можна віднести різні питання, які встановлюють та регулюють процеси мобілізації, розподілу та використання публічних коштів, здійсненні контролю за цим, на внутрішньому ринку країни. Сюди можна віднести, наприклад, положення, що міститься у Конституції України (ст. 95) стосовно того, що виключно законами України встановлюються Державний бюджет України, бюджетна система, система оподаткування, податки та збори; основи створення та функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти; порядок створення та погашення державного внутрішнього та зовнішнього боргу; порядок випуску та обігу державних цінних паперів. Всі ці положення встановлюються законом виключно в інтересах особи, в інтересах всього суспільства. Зовнішнім проявом публічного інтересу у фінансових правовідносинах будуть також виступати питання, що встановлюють та регулюють процеси мобілізації, розподілу та використання публічних коштів, але виникати вони будуть на зовнішньому міжнародному фінансовому ринку. Сюди відносяться, наприклад, положення, що регулюють ситуації щодо одержання та використання Україною міжнародної фінансової допомоги, або наданні такої допомоги; ситуації щодо рішення проблем у сфері

подвійного оподаткування; ведення митної політики і т.і. Зовнішньоекономічні публічні інтереси України як суб'єкта фінансового права відображаються у міжнародних договорах, що визнаються частиною внутрішнього національного законодавства.

За рівнем своєї дії інтерес суб'єкта фінансового права поділяється залежно від державного устрою країни. Якщо це федерація, наприклад, Російська Федерація, тоді будуть виокремлюватися публічні інтереси всієї держави, окремих суб'єктів федерації та територіальних громад. Якщо країна є унітарною – (Україна), то можливо виділити два рівня, на яких реалізуються публічний інтерес – державний та муніципальний. І таким чином, можливо виділити таких носіїв інтересу у фінансових правовідносинах як держава та територіальна громада. Хотілося б звернути увагу, що проблема, яка стосується видів публічного інтересу, розглядалася ще у дореволюційній фінансово-правовій науці. Одним із відомих дослідників був Р. Кауфман, який поставив питання про співвідношення понять інтересу держави, провінції та громади. Він відмічав, що загальний суспільний інтерес є за своєю суттю диференційованим і може виражатися і забезпечуватися не тільки державою, а й безпосередньо громадами [8, с. 49]. Публічний інтерес держави як суб'єкта фінансового права виражається у рішенні важливих питань у сфері мобілізації, розподілу та використання грошових коштів, інтерес, що охоплює об'єктивні потреби всього суспільства. Інтерес територіальної громади як суб'єкта фінансового права спрямований на задоволення аналогічних з державними потреб, але вже у меншому обсязі та значимості. Він буде торкатися осіб, що мешкають на окремій відповідній території, та враховувати специфіку її розвитку. Фактично, публічний інтерес територіальної громади як учасника фінансових правовідносин представляє собою вирішення питань щодо мобілізації, розподілу та використанню публічних фондів, необхідних для реалізації соціально-економічних завдань місцевого значення.

Таким чином, внаслідок вищесказаного, можна зробити наступний висновок. *Інтерес виступає обов'язковою ознакою суб'єкта фінансового права, тому що всі вони без виключення є його носіями. Головною особливістю інтересу, що характеризує суб'єкта фінансового права, виступає його публічна спрямованість, тобто такий інтерес завжди визначається правом, відображає загальні інтереси всього суспільства і диктується необхідністю об'єктивного розвитку. Публічний інтерес учасників фінансових правовідносин можна охарактеризувати як матеріальний (економічний), наповнений матеріальним (економічним) змістом, тому що всі дії суб'єктів фінансового права здійснюються у відповідній суспільній сфері, що пов'язана з рухом публічних грошових коштів, а саме, їх мобілізацією, розподілом та використанням. Інтереси суб'єктів фінансового права можуть виступати як внутрішні та зовнішні. Це виражається як через внутрішні, так і через зовнішні регулювання публічними фінансами у суспільстві. За рівнем своєї дії інтерес суб'єкта фінансового права поділяється на державний та муніципальний. Публічний інтерес держави як суб'єкта фінансового права виражається у рішенні важливих питань у сфері мобілізації, розподілу та використання грошових коштів, тобто інтерес, що охоплює об'єктивні потреби всього суспільства. Інтерес територіальної громади як суб'єкта фінансового права, спрямований на задоволення аналогічних з державними потреб, але вже у меншому обсязі та значимості.*

І. Боголепов М. И. Финансы, правительство и общественные интересы. – Спб., 1894. – 284 с.

№ 1 (21) – 2009

№ 2 (22) – 2009

**ПРАВНИЧИЙ
ЧАСОПИС
ДОНЕЦЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

**DONETS'K
UNIVERSITY
LAW
JOURNAL**

**У НОМЕРІ
IN THIS ISSUE**

**Теоретично-методологічні проблеми
законодавчої референтної демократії: зарубіжний
досвід та українські перспективи
Theoretical-methodological problems of legislative
referenda democracy: foreign experience
and Ukrainian perspectives**

**Хозяйственно-правовые вопросы
развития предприятий горнодобывающей отрасли
Economical-legal issues of the development
of enterprises of mining industry**

**Лицензирование хозяйственной
деятельности в сфере телекоммуникаций
Licensing of economic activity in the
telecommunicational sphere**

ПРАКТИКА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

<i>Бордюгов Л.</i> Щодо призначення судової експертизи у господарському процесі.....	98
<i>Щербак І.</i> Процесуальні проблеми, що виникають під час направлення обвинуваченого на стаціонарну експертизу.....	105

ПРОПОЗИЦІЇ ДО ЗАКОНОДАВСТВА

<i>Опейда З.</i> Правові питання державної реєстрації договору комерційної концесії.....	109
<i>Руденко Л.</i> Суб'єкти права на комерційну таємницю.....	115
<i>Турченко О.</i> Лицензування хозяйственной деятельности в сфере телекоммуникаций.....	121

ДИСКУСІЇ ТА ОБГОВОРЕННЯ

<i>Лукашев О.</i> Місце категорії фінансових ресурсів в побудові системи фінансового права.....	126
<i>Перепелиця М.</i> Інтерес як обов'язкова ознака суб'єкта фінансового права.....	131
<i>Шишкин С.</i> Государственное регулирование экономики: некоторые уроки глобального финансово-экономического кризиса.....	136
<i>Янкова О.</i> Правовое регулирование нотариальной формы договоров в законодательстве Украины.....	143

НА ДОПОМОГУ ПРАКТИЧНОМУ ПРАЦІВНИКОВІ

<i>Моїсєєв О.</i> Взаємодія експертів при проведенні комісійних експертиз.....	151
--	-----

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

<i>Нікольська О.</i> Нормативність окремих конституційних положень.....	157
<i>Лазько С.</i> Види реструктуризації неплатоспроможного підприємства.....	161
<i>Трофуненко Н.</i> Порядок визначення розміру збитків, заподіяних неякісним виконанням будівельних робіт.....	166
<i>Соловійова Ю.</i> Форми, види та методи податкового контролю.....	169
<i>Сарана С.</i> Щодо питання про систематизацію податкового законодавства України.....	177

НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ

<i>Самойленко О.</i> Організаційно-тактичні особливості розслідування злочинів, учинених у сфері високих інформаційних технологій.....	182
<i>Міхайліна Т.</i> Кваліфікація незаконних дій з програмними та технічними засобами, що вчинюються групою осіб.....	186